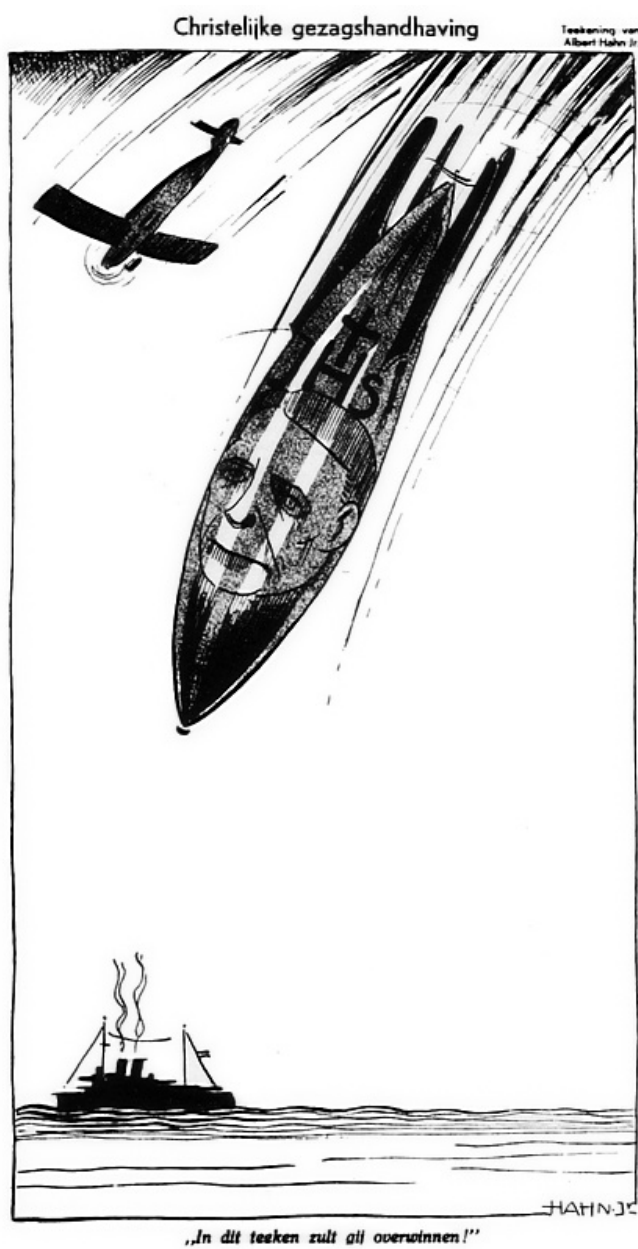

De Mouterij op de Hr. Ms. De Zeven Provinciën en de onbekende rode schrik in Nederland 1933

Albert Hahn Jr., 'Christelijke gezagshandhaving', *De notenkraaker* (1933).

Jules Asbeek Brusse

Samenvatting

Op 4 februari 1933 vond er een munterij op een Nederlands marineschip plaats. De bemanning van de Hr. Ms. De Zeven Provinciën had de controle over het schip genomen uit protest tegen de ingeplande salariskortingen van het marinepersoneel. In deze scriptie wordt er onderzocht of deze munterij een *redscare* (rode schrik) heeft veroorzaakt bij de toenmalige Nederlandse regering. Tot zover is er weinig geschreven over de munterij op De Zeven Provinciën zeker in de politieke context van angsten voor linkse bewegingen en de sociaaldemocratie in Nederland. Het meest relevante werk is J.C.H. Blom's *De munterij op de Zeven Provinciën, reacties en gevolgen in Nederland*. Dit boek, maar ook andere boeken, zoals het boek van Christopher M. Bell, Bruce A. Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century: An International Perspective*, schieten echter tekort op verschillende vlakken. Het boek van Bell en Elleman ziet niet de associatie tussen munterijen in de eerste helft van de twintigste eeuw en linksradicalisme. Het boek van Blom plaatst de munterij niet in de bredere context van andere munterijen uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Daarnaast wordt de munterij zelf wordt niet in verband gebracht met socialisme in Nederland. Hierbij zal deze scriptie de munterij in de context plaatsen van de vergissing van Troelstra en de rode week van november 1918. Op deze manier zal deze scriptie op een antwoord komen of de munterij op De Zeven Provinciën voor een rode schrik heeft gezorgd in Nederland.

Inhoudsopgave.

Inleiding. _____ p.4.

Hoofdstuk 1. De mouterij. _____ p.7.

Hoofdstuk 2. Mouterijen van de eerste helft van de 20ste eeuw. _____ p.9.

Hoofdstuk 3. De vergissing van Troelstra en De Zeven Provinciën. _____ p.14.

Conclusie. _____ p.21.

Bibliografie. _____ p.23.

Inleiding

Op 4 februari 1933 werd er een telegram verstuurd door het Nederlandse marineschip De Zeven Provinciën vanuit de Straat van Malakka. Het telegram gaf de mededeling aan de marineleiding op Nederlands-Indië dat de bemanning de leiding over het schip had genomen uit protest tegen de ingeplande salarisinkorting van het marinepersoneel. Verder meldden de bemanningsleden dat er geen geweld gepland was en dat alles normaal door zou gaan. Hieraan werd kort daarna een postscriptum toegevoegd: 'Absoluut geen communistische neiging'.¹ Toch werd de actie door de Nederlandse regering gezien als een munterij. Daarom werd op 10 februari besloten om een waarschuwingbom te laten vallen vlak naast het schip. De piloot besloot echter om de bom direct op het schip te werpen, met 19 doden en 18 gewonden als gevolg. Hierdoor gaven de muiters zich over.

De munterij kreeg veel politieke aandacht in Nederland. De toenmalige viceminister-president van Nederland Hendrik Colijn (1869-1944), zei: 'De hoofdzaak is dat er een klaar geval van munterij is, dat die munterij moet worden onderdrukt, zoo nodig door het schip met een torpedo naar de bodem van de oceaan te zenden'.² Linkse schrijvers en kranten spraken hier echter anders over. Zij moedigden de munterij aan en riepen op tot een vrij Indonesië en voor meer munterijen.³ Ook leden binnen de 'gematigde' SDAP steunden de munterij.

Ondanks dat de muitende bemanning van de Zeven Provinciën zelf duidelijk aangaf geen communistische neiging te hebben, werden er toch maatregelen genomen tegen linkse organisaties en individuen door het toenmalige kabinet. Op 8 februari zei minister Decker van Defensie in de Tweede Kamer dat: 'Ingrijpende maatregelen zullen worden genomen tegen verderfelijke invloeden die de geesten hebben rijp gemaakt tot aanranding van het gezag door landsdienaren, die vrijwillig den plicht op zich hebben genomen, dat gezag te dienen'.⁴ Zo werd het verboden om voor marinepersoneel om lid te zijn van een vakbond en werd het verboden voor ambtenaren om lid te zijn van de SDAP. Dit gebeurde voordat er een ambtenarenverbod werd ingesteld op leden van de NSB. Dit was een ingrijpende maatregel en toont aan dat de kabinetten Ruijs de Beerenbroeck III en Colijn II de SDAP en de munterij als een grote dreiging zag. Maar kan er gesproken worden over een zogenoemde redscare?

Een redscare, ook wel rode schrik genoemd, wordt op verschillende manieren gedefinieerd in de historiografie van anticommunisme. Zo schrijft William M. Wiecek over de rode schrik van 1919 in

¹ J.C.H. Blom, *De munterij op de Zeven Provinciën, reacties en gevolgen in Nederland* (Amsterdam 1975) p. 58.

² 'De betuiging van trouw en afhankelijkheid', *Het Vaderland*, (8 februari 1933).

³ 'Indonesië vrij', *De tribune*, (8 februari 1933).

⁴ Tweede Kamer der Staten-Generaal, Kamerstukken 1932-1933, 50361, nr. 1, 8 februari 1933

Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000050361> (geraadpleegd op 22 maart 2021), p. 17.

de Verenigde Staten dat: 'Regering, burgerlijke, zaken-, arbeiders- en religieuze groeperingen gingen op kruistocht om radicalisme uit te bannen, zoals zij het op verschillende manieren omschrijven, (...) Allen die hoopten de status quo te ondersteunen, maakten er het beste van door patriottisme te gebruiken als dekmantel voor hun verschillende agenda's van controle en onderdrukking'.⁵ Deze definitie legt sterk de nadruk op het gebruik van patriottisme in een rode schrik. Dit is echter een beperkt beeld van de middelen die de status quo kon gebruiken om links radicalisme uit te bannen. Een bredere definitie van een rode schrik wordt gegeven door Regin Schmidt.

Regin Schmidt schrijft dat 'rode schrik anticommunisme' gedefinieerd wordt als: 'in principe, een aanval op (...) bewegingen voor sociale en politieke veranderingen en hervormingen, voornamelijk op de georganiseerde arbeid (...) door de huidige status quo'.⁶

Deze scriptie zal werken met deze definitie van een rode schrik, omdat het een brede beschrijving geeft van welke groepen het doelwit zijn van een rode schrik. Zoals uit de casus van De Zeven Provinciën blijkt gingen de genomen maatregelen verder dan alleen de inzet van een patriottistisch discours tegen radicale groepen. Deze scriptie zal tevens aantonen dat een rode schrik niet enkel anticommunistisch hoeft te zijn, maar zich ook tegen de Sociaaldemocratie en linkse bewegingen in het algemeen kan keren.

Had de munterij op de Zeven Provinciën echter dit effect op de Nederlandse regering. De hoofdvraag van deze scriptie luidt: Kon men spreken van een 'rode schrik' in Nederland als gevolg van de munterij op de Zeven Provinciën?

Deze vraag ziet deze scriptie als relevant. Er is vooralsnog weinig geschreven door Nederlandse historici over de munterij op De Zeven Provinciën. Het voornaamste werk dat over deze munterij is geschreven is het boek *De munterij op de Zeven Provinciën, reacties en gevolgen in Nederland* van J.C.H. Blom. Dit boek gaat op grote schaal in op de munterij en de gevolgen daarvan. Toch constateert dit onderzoek ziet een aantal problemen bij het boek van Blom. Voornamelijk dat het tekortschiet in het contextualiseren van de munterij. In het eerste hoofdstuk van Blom's boek, wat gewijd is aan de politieke context van de munterij, wordt vooral gesproken over de Crisisjaren en het politieke klimaat rond de decennia wisseling van de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw.⁷ Hierbij stelt dit onderzoek dat Blom een cruciale zaak over het hoofd ziet; namelijk de vergissing van Troelstra en de

⁵ William M. Wiecek, 'The Legal Foundations of Domestic Anticommunism: The Background of Dennis v. United States', *Supreme Court Review* (Washington D.C 2001), p. 375–434, aldaar p. 391.

⁶ Regin Schmidt, *Red Scare: FBI and the Origins of Anticommunism in the United States, 1919–1943* (Kopenhagen 2000) p. 26.

⁷ J.C.H. Blom, *De munterij op de Zeven Provinciën* (Amsterdam 1975) p. 14, 15.

eerste rode schrik in Nederland. Dit is cruciaal omdat dit de enige keer in de Nederlandse geschiedenis is, voordat de munterij plaatsvond, dat er sprake was van een significante dreiging van een linksradicale overname van de overheid in Nederland. Ook de boeken van J.C Mollema, *Rondom de munterij op "De Zeven Provinciën"* en Maud Boshart's, *De munterij op De Zeven Provinciën*, bespreken de munterij in detail, maar plaatsen de munterij niet in de politieke context van socialisme in Nederland. Echter zal er voornamelijk gekeken worden naar het werk van Blom, omdat het boek van Blom het meest uitgebreide en recente werk is over de munterij. Het boek van Mollema is vlak na de munterij geschreven en levert daardoor minder inzichten en het boek van Boshart is een verslag van zijn persoonlijke ervaringen waarbij geen analyse plaatsvindt.

Een ander vlak waarbij dit onderzoek stelt dat Blom tekortschiet is het plaatsen van de munterij in de bredere context van andere munterijen van de eerste helft van de 20ste eeuw. Munterijen in de twintigste eeuw hadden voornamelijk een linkse oriëntatie. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of dit invloed had op het handelen van de Nederlandse regering tijdens de munterij op de Zeven Provinciën. Om de vraag te beantwoorden, of de munterij op de Zeven Provinciën voor een rode schrik had gezorgd, zal dit onderzoek ten eerste kort de munterij in detail bespreken. Vervolgens zal dit onderzoek munterijen uit de eerste helft van de twintigste eeuw behandelen om zo de munterij op de Zeven Provinciën in een bredere context te plaatsen. Hierbij zal dit onderzoek voornamelijk het boek *Naval Mutinies of the Twentieth Century: An International Perspective* van Christopher M. Bell en Bruce A. Elleman gebruiken. Dit boek bespreekt de vele munterijen van de twintigste eeuw en de invloed die deze hadden. De munterij op de Zeven Provinciën wordt echter niet in dit overzichtswerk besproken

In het volgende hoofdstuk zal de politieke context van Nederland waarbinnen de munterij plaatsvond worden besproken. Vooral de invloed van de 'Rode week' in 1918 en de vergissing van Troelstra waren van grote invloed op deze context. Hoe hebben deze gebeurtenissen invloed gehad op het handelen van de regering toen de munterij begon? Hierbij zal gekeken worden of de Rode week vaak genoemd wordt in kabinetstukken en of kranten destijds, maar ook onderzoeken en verslagen die in opdracht van de regering zijn gestart naar aanleiding van de munterij op De Zeven Provinciën. Hierbij zal gebruikt worden gemaakt van de parlementaire stukken die te vinden zijn via het officiële digitale archief van de Staten-Generaal.

Tot slot zal dit onderzoek concluderen hoe deze factoren van de vorige hoofdstukken invloed hebben gehad op het handelen van de regering naar aanleiding van de munterij op de Zeven Provinciën. Daarbij worden ook de conclusies van J.C.H. Blom in acht genomen. Waar schoot Blom tekort en wat kan verder onderzocht worden over de effecten van de munterij op de Zeven Provinciën?

Hoofdstuk 1. De mouterij

De Hr. MS. De Zeven Provinciën vertrok op 2 januari 1933 uit Soerabaja op Java, voor oefening. Op dat moment bestond de bemanning uit 141 Europeanen en 256 Indonesiërs.⁸ Onder de marine waren er twee personen bekend die konden zorgen voor problemen, dit waren Maud Boshart en de Indonesische matroos Paradja. Boshart stond bekend als iemand die heel betrokken was bij de marinevakbonden en Paradja had contacten met nationalistische groepen.⁹ Er heerste veel onrust onder het marinepersoneel aangezien de Nederlandse regering in Den Haag had bepaald dat er een korting op het salaris van marine zou ingaan op 1 februari. Dit betekende 4% minder loon voor Europees personeel en 7% voor Indonesisch personeel.¹⁰ Dit werd op 27 januari bekend gemaakt aan het marinepersoneel in Nederlands-Indië. Naar aanleiding van dit nieuws organiseerde het marinepersoneel van De Zeven Provinciën een vergadering om een eventuele dienstweigering te bespreken. Toch achtte de commandant van De Zeven Provinciën de kans klein dat er een mouterij zou plaatsvinden, ondanks dat hij hier meerdere malen voor gewaarschuwd was. De muiters hadden afgesproken dat de overname van het schip zou plaatsvinden op de avond van 4 februari 1933. Een groot gedeelte van de officieren zou dan aan wal zijn in Bandeh Atjeh.¹¹

Rond 10 uur 's avonds bemachtigde Indonesisch marinepersoneel wapens op het schip. De hoofdofficier op het schip raakte in paniek en ging aan wal toen hij door had wat er zich afspeelde, waardoor de aanwezige officieren ongecoördineerd reageerden op de startende mouterij. Hierdoor besloten de aanwezige officieren om de mouterij niet met geweld proberen neer te slaan en de controle aan het schip over te dragen aan de muiters. Toch werd de mouterij meer als een 'demonstratie' gezien tegen de salariskorting, daarom werkten ook sommige Europeanen mee met de Indonesiërs om het schip te besturen. Op 5 februari werd een telegram gestuurd naar de marineleiding in Batavia. In dit telegram werd vermeld dat de muiters geen geweld zouden gebruiken als dat niet nodig is en dat de muiters verwachtten dat zij normaal in Soerabaja zouden worden ontvangen.¹² Verder meldde de bemanning dat alles normaal door zou gaan en dat er absoluut geen communistische neiging was. Zo werd reeds de Nederlandse vlag gehesen en niet bijvoorbeeld een rode vlag, ook werd er geen poging gedaan om bijvoorbeeld naar de Sovjet-Unie te varen. De marineleiding in Nederlands-Indië besloot echter meteen om een einde te maken aan de mouterij, desnoods met geweld. Op 10 februari was al het materiaal gereed om de mouterij te stoppen. Het schip zou eerst gevraagd worden om zich over te geven. Als hier geen gehoor aan zou worden

⁸J.C. Mollema, *Rondom de mouterij op "De Zeven Provinciën"* (Haarlem 1934), p. 49.

⁹ Maud Boshart, *De mouterij op De Zeven Provinciën* (Amsterdam 1978), p. 2,3.

¹⁰ Mollema, *Rondom de mouterij*, p. 70-77.

¹¹ Blom, *De mouterij op De Zeven Provinciën*, p. 46, 47.

¹² Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën* p. 55.

gegeven zou er een bom vlak voor het schip worden gegooid. De piloot die de waarschuwbom zou werpen, seinde het schip driemaal om zich over te geven, daarna zou er geweld worden gebruikt.¹³ Hierbij antwoordden de muiters op het schip dat zij geen communistische neiging hadden en geen geweld wilden gebruiken, maar slechts protesteerden tegen de salariskorting.¹⁴

Om 9:18 's ochtends trof een bom van het vliegtuig D11 De Zeven Provinciën op de brug, met negentien doden en achttien gewonden tot gevolg. Meteen werd de witte vlag gehesen en gaf de bemanning zich over. Hoewel de bom bedoeld was als 'waarschuwbom' trof de desbetreffende bom toch het schip. Of dat met opzet werd gedaan is moeilijk te zeggen, maar Blom stelt in zijn onderzoek dat het waarschijnlijk niet de bedoeling was. Dit baseert hij op dat de desbetreffende piloot niet de bom voor het schip kon werpen zoals hem bevolen was en dat de piloot het schip als vijand moest beschouwen en daarom besloot om het schip te treffen.¹⁵ De gehele aanwezige bemanning van het schip werd gearresteerd en een groot deel van hen kreeg ook een gevangenisstraf, variërend van een dag tot meer dan twaalf jaar. Uiteindelijk kregen alle veroordeelde bemanningsleden van De Zeven Provinciën gratie ter gelegenheid van het huwelijk van prinses Juliana in 1937.

Het is echter belangrijk om deze mouterij in een bredere context te plaatsen. Het handelen van de Nederlandse overheid, dat in het laatste hoofdstuk behandeld wordt, kan alleen begrepen worden door de mouterij op De Zeven Provinciën in een bredere context te plaatsen van andere mouterijen in de eerste helft van de twintigste eeuw. Dit verklaart waarom de toenmalige Nederlandse regering een serieuze associatie zou kunnen hebben met opstandig marinepersoneel en een links-extremistische overname van de regering. Of andere mouterijen, die de mouterij op de Zeven Provinciën voorgingen, linkse georiënteerd waren zal in het volgende hoofdstuk onderzocht worden.

¹³ Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën*, p. 59.

¹⁴ Algemene Rijksdrukkerij, *De Onregelheden bij de Koninklijke Marine in den aanvang van 1933* (Den Haag 1934), p. 96.

¹⁵ Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën*, p. 60, 61.

Hoofdstuk 2. Mouterijen van de eerste helft van de twintigste eeuw

In het boek van Blom wordt de mouterij uitgebreid beschreven, echter ontbreekt de bredere context rondom de mouterij. Waarom herhaalden de muiters tweemaal dat er geen communistische neiging bestond bijvoorbeeld? Waarom stelden Nederlandse kranten dat het schip naar de Sovjet-Unie zou varen?¹⁶ Vragen zoals deze kunnen alleen beantwoord worden door te kijken naar ander mouterijen die in het begin van de twintigste eeuw hadden plaatsgevonden.

Bij het geven van deze context zal er gebruik worden gemaakt van het eerder genoemde boek *Naval Mutinies of the Twentieth Century: An International Perspective* van Christopher M. Bell en Bruce A. Elleman. Leonard F. Guttridge, *Mutiny: A History of Naval Insurrection*, is het enige contemporaine werk dat een overzicht geeft van mouterijen vanaf 1800.¹⁷ Echter heeft dit boek geen wetenschappelijke toevoeging, aangezien het grotendeels een narratieve opsomming is van verschillende gebeurtenissen.¹⁸ Bell en Elleman geven wél een overzicht van de redenen waarom marinepersoneel een mouterij begint, maar ze schieten tekort om de revolutionaire trend aan te tonen van mouterijen in de eerste helft van de 20ste eeuw. Dit hoofdstuk zal aantonen dat er een correlatie was tussen links radicalisme en mouterijen aan de hand van mouterijen die de mouterij op de Zeven Provinciën voorgingen.

In dit hoofdstuk zullen drie mouterijen behandeld worden: De mouterij op het Russische schip Potemkin in 1905, de mouterij van een gedeelte van de Oostenrijks-Hongaarse marine in 1918 en tot slot de mouterij van de Duitse Keizerlijke marine in 1918 in Kiel. Deze mouterijen kunnen vanwege de schaal van dit onderzoek niet in diepte behandeld worden, maar door er in een algemene lijnen naar te kijken is het wel mogelijk om de mouterijen in verbintenis te brengen en patronen aan te tonen. Deze patronen worden vervolgens in verband gebracht met de mouterij op de Zeven Provinciën.

De mouterij op het slagschip Potemkin.

De mouterij op het slagschip Potemkin, 1905, is een bekende mouterij vanwege de vele Sovjet propaganda films die er over zijn gemaakt. Ondanks de censuur die een rol speelde onder Sovjet historici maken Bell en Elleman gebruik van authentieke bronnen, waaronder ooggetuigenverslagen van deelnemers van de mouterij zelf.¹⁹

¹⁶ Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën*, p. 55.

¹⁷ Leonard F. Guttridge, *Mutiny: A History of Naval Insurrection* (Annapolis 1992).

¹⁸ Een recensie van het werk stelde: 'the reader is left to piece together an argument from a blizzard of narrative detail'. Leonard V. Smith, 'Reviewed Work: Mutiny: A History of Naval Insurrection. by Leonard F. Guttridge', *The Journal of Military History* 58:3 (Lexington 1994) p. 523-524, aldaar p. 524.

¹⁹ Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century An International Perspective* (Portland 2003), p 18, 19.

Op 14 juni 1905 nam de bemanning de controle van het schip Potemkin over. De redenen waarom dit gebeurde zijn variërend. Er bestond een kleine links radicale groep op het schip die met vakbonden en met de bemanning van andere schepen grote plannen hadden om Rusland te hervormen tot een sociale democratie.²⁰ Echter had het grootste gedeelte van de bemanning last van de slechte omstandigheden waarin zij leefde. Een groot onderdeel daarvan was dat het eten een slechte kwaliteit had op het schip. Hier maakte het radicale gedeelte van de bemanning gebruik van door een soort hongerstaking te organiseren, waarbij de bemanning weigerde te eten op 14 juni.²¹ Toen de officieren dit door hadden zouden eventuele weigeraars van het eten geëxecuteerd worden. Om dit te voorkomen werden de officieren overmeesterd door de bemanning en werd de controle van het schip overgenomen. Het radicale gedeelte van de muiters stond in nauw contact met links radicale groepen in steden aan de Zwarte Zee. Zij wilden de vuurkracht van het schip gebruiken om lokale opstanden te ondersteunen en eventuele Russische soldaten over te halen om zich aan te sluiten. Voor elf dagen werd dit geprobeerd, zonder succes. Uiteindelijk moest het schip zich overgeven omdat het geen drinkwater en steenkool kon bemachtigen.

Wat er uit deze muiterij geconcludeerd kan worden is dat er duidelijk een radicaal linkse groep van de bemanning de rest aanstuurde, maar dat het voor de meeste bemanningsleden ging om beter eten en niet het starten van een revolutie tegen de Tsaar. Hoe dan ook heeft het schip zijn vuurkracht gebruikt om te proberen linkse opstanden te veroorzaken. De muiterij was niet de enige links georiënteerde muiterij van het begin van de 20ste eeuw. Een ander voorbeeld hiervan is de Cattaro muiterij.

De Cattaro muiterij

Op 1 februari 1918 brak een muiterij uit op twee schepen van de Oostenrijks-Hongaarse marine in de baai van Cattaro. De muiterij begon aanvankelijk op twee schepen, maar in de loop van de dag sloten andere schepen zich aan bij de muiterij. De aanleidingen van de muiterij waren onder andere, slecht eten, slechte verhoudingen tussen officieren en bemanning, maar ook algemene vermoeidheid met de oorlog zelf.²² Toen de muiterij begon werd de rode vlag gehesen in de scheepsmasten en werden een lijst van eisen gestuurd naar de lokale legerleiding. Hierin werd onder andere geëist dat er democratische hervormingen moesten komen en dat het recht op zelf beschikking moest worden uitgebreid in Oostenrijk-Hongarije. Verder werden er eisen gesteld om de leefomstandigheden te

²⁰Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century*, p. 12, 13.

²¹ Ibid.

²² Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century*, p. 50-52.

verbeteren.²³

Het lokale garnizoen bleef echter loyaal en sloot zich niet aan bij de muiters. Daarnaast werden er maatregelen genomen om de mouterij met geweld neer te slaan. Dit had als gevolg dat een groot gedeelte van de muiters zich overgaf, alleen de 'harde kern' van de mouterij bleef over. De overgebleven muiters maakten contact met sociaaldemocratische leiders in Oostenrijk-Hongarije om op deze manier de mouterij te coördineren tot een grotere opstand.²⁴ Een van de leiders zei dat er bloed zou moeten vloeien als de 'revolutie' zou slagen en dat mensen zich zouden aansluiten.²⁵ Toch gaven op 2 februari de muiters zich over, aangezien de mouterij niet het gewenste effect had.

De mouterij in Cattaro laat zien dat er wederom een links georiënteerde kern was in de mouterij, maar dat de meeste bemanningsleden van de mouterij vooral betere omstandigheden wilden. Ze waren niet ideologisch gedreven en gaven zich daarom snel over toen hun leven op het spel stond. De harde kern bleef over, maar kon zijn doelen niet behalen, omdat grootschalige steun uitbleef vanuit bijvoorbeeld het lokale garnizoen. Waardoor ook de links ideologische groep zich uiteindelijk overgaf.

De hier voorheen behandelde mouterijen hadden allebei een links radicale kern, maar waren allebei gefaald en hadden daarom weinig effect uiteindelijk. Een mouterij die wel succesvol was, was de Duitse mouterijen in Wilhemshaven en Kiel in 1918.

De mouterijen van Kiel en Wilhemshaven, 1918

De Duitse marine was vier jaar in oorlog en had het grootste gedeelte stil in de haven gezeten. Op 3 november 1918 sloten duizenden bemanningsleden van de Duitse marine zich aan bij lokale protesten in Kiel en in Wilhelmshaven, waar de meeste Duitse schepen gestationeerd waren. De eis van de protesteerders en het marinepersoneel was dat; De keizer zou aftreden, er een einde aan de oorlog zou komen en dat er democratische hervormingen zouden worden geïntroduceerd.²⁶ Het marinepersoneel liet rode vlaggen hijsen in de masten van de schepen en er werden arbeidersraden opgericht, naar het model van de Russische raden tijdens de Oktoberrevolutie.²⁷ Lokale gouverneurs en de marineleiding konden het marinepersoneel niet stoppen, omdat lokale soldaten weigerden om de demonstraties te stoppen of ze sloten zich aan bij de protesteerders. De marineleiding in Duitsland probeerde Kiel en Wilhelmshaven af te zonderen voor de rest van Duitsland zodat hun sentiment niet kon groeien. Echter waren vele 'Rode matrozen' al protesten aan het organiseren in

²³ Ibid.

²⁴ Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century*, p. 54.

²⁵ Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century*, p. 55, 56.

²⁶ Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century*, p. 79, 80.

²⁷ Ibid.

verschillende plekken in Duitsland, waardoor ook in Berlijn op 9 november grote protesten uitbraken. Naar aanleiding van dit vluchtte de keizer en kreeg de Sociaal Democratische Arbeidspartij de leiding in Duitsland.²⁸

De Duitse revolutie vindt zijn origine in de muiterij van de Duitse marine. Wat zorgde ervoor dat de Duitse marine ging muiten? De onderliggende redenen waren verschillend. Een directe aanleiding was het bevel dat de Duitse marine een suïcidale aanval moesten uitvoeren op de Britse marine, maar de onderliggende redenen kunnen vooral gevonden worden in het tekort aan voedsel en uitputting van de oorlog. Ook de oneerlijke klassenverdeling van de Duitse marine, maar ook de Duitse samenleving in zijn geheel, droeg bij aan de onvrede van het Duitse marinepersoneel. De Duitse samenleving bestond uit een aristocratische elite en er waren weinig democratische instituties toentertijd in Duitsland.²⁹

Het is duidelijk dat ook deze muiterij een linkse oriëntatie had. Rode vlaggen werden gehesen en er werden arbeidsraden opgezet. Deze muiterij heeft het fundament van Duitsland veranderd en een nieuwe periode ingeluid in de Duitse geschiedenis. De impact van de muiterij was groot en links georiënteerd.

Er is aangetoond dat de besproken muiterijen een linkse oriëntatie hadden en soms zelfs revolutionaire ideeën hadden. Bij de muiterij op de Potemkin en in de muiterijen in de Oostenrijks-Hongaarse marine er een revolutionaire kern was onder de muiters, maar dat de meeste bemanningsleden meer geïnteresseerd was in het verbeteren van hun omstandigheden op de schepen. Veel van hen sloten zich aan bij de harde kern tijdens een muiterij, omdat ze al in een 'criminele' situatie zaten. Toch bleek bij de Potemkin en bij de Oostenrijks-Hongaarse marine duidelijk dat een groot gedeelte van de bemanning niet ideologisch gedreven was en zich overgaf zodra er met geweld werd bedreigd. De Duitse muiterij was ook links georiënteerd, maar was tevens ook succesvol om de keizer te laten aftreden en de SDP aan de macht te krijgen. De onvrede was dusdanig groot dat ook legereenheden zich aansloten bij de muiters, wat in de ander muiterijen niet het geval was.

De conclusie die hieruit kan worden getrokken is dat er als er in het begin van de 20ste eeuw een muiterij plaatsvond deze vaak linkse invloeden had. Dit kon zelfs zo ver gaan dat de muiters de bestaande politieke orde wilden vervangen, maar dit was toch vaak beperkt tot een kleinere groep muiters, behalve bij de Duitse muiterijen van 1918. De redenen dat muiterijen vaak links georiënteerd waren kunnen uiteen lopen, maar over het algemeen wilde linkse organisaties de klassenongelijkheid van de tijd bestrijden, waar de muiters vaak last van hadden. Bell en Elleman

²⁸ Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century*, p. 81, 82.

²⁹ Bell en Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century*, p. 83.

geven een goede beschrijving van de genoemde mouterijen, maar trekken helaas geen grotere lijn tussen de mouterijen en zijn verhouding tot links. Hoe past echter de mouterij op de Zeven Provinciën in deze lijn van linkse mouterijen?

Het is duidelijk dat de muiters op De Zeven Provinciën bang waren om gezien te worden als communisten, ze lieten het namelijk twee keer expliciet weten. De regering bestempelde de muiters echter als communistisch.³⁰ Dit valt te verklaren vanuit de bredere historische context, omdat vrijwel alle mouterijen in de vroege twintigste eeuw een linkse oriëntatie hadden, zoals in dit hoofdstuk is aangetoond. Dit verklaart deels ook waarom de Nederlandse regering hard ingreep tegen de SDAP en vakverenigingen verbod voor marinepersoneel. Aangezien een mouterij gezien werd als een linkse, potentieel revolutionaire, actie.

Toch is dit niet het volledige beeld van waarom de regering anti linkse maatregelen nam na de mouterij op De Zeven Provinciën. Een andere belangrijke reden was de vergissing van Troelstra en de 'Rode week' in Nederland. De rol van de vergissing van Troelstra en de Rode week in Nederland worden in het volgende hoofdstuk behandeld.

³⁰ Algemene Rijksdrukkerij, *De Onregelheden bij de Koninklijke Marine*, p. 34.

Hoofdstuk 3. De vergissing van Troelstra en De Zeven Provinciën

Op 12 november gaf Tweede Kamerlid Pieter Jelles Troelstra een rede waarbij hij de regering verzocht om de macht over te dragen aan de Sociaal Democratische Arbeidspartij. Naar aanleiding van deze toespraak werden er protesten georganiseerd. Deze protesten hadden als doel om steun te betuigen voor Troelstra en de eventuele machtsovername van de SDAP. De regering reageerde geschrokken en mobiliseerde het leger. In dit hoofdstuk worden de vergissing van Troelstra en de Rode week besproken. Vervolgens wordt er geanalyseerd wat de invloed was van deze gebeurtenissen op het handelen van de regering naar aanleiding van de mitterij op De Zeven Provinciën.

Om dit te onderzoeken zal er ten eerste beschreven worden wat de vergissing van Troelstra en de Rode week inhielden en wat Troelstra's motieven waren om de revolutie uit te roepen. Troelstra was namelijk sterk beïnvloed door de gebeurtenissen die zich toen in Duitsland afspeelden, dus ook de mitterijen van Kiel en Wilhelmshaven. Vervolgens zal er gekeken worden naar de handelingen van de regering in 1918 nadat Troelstra de revolutie had uitgeroepen in Nederland. Dit wordt gedaan om aan te tonen dat de angst voor links Nederland naar aanleiding van de mitterij op De Zeven Provinciën aanzienlijk was. Op deze manier kan er een concrete conclusie getrokken worden of er wel of niet sprake was van een rode schrik in Nederland naar aanleiding van de mitterij op De Zeven Provinciën en worden er inzichten geïntroduceerd die Blom in zijn boek niet heeft genoemd.

De vergissing van Troelstra en de Rode week

Op 12 november 1918 kreeg Pieter Jelles Troelstra het woord in een Tweede Kamerdebat over de oorlogssituatie in het buitenland. In deze rede sprak Troelstra de volgende woorden uit:

'Wij hebben op het oogenblik een socialistisch Ministerie in Berlijn: zij hebben daar als technische deskundigen bij genomen niet politieke mannen van andere kleur, maar zij hebben gezorgd de leidende figuren te nemen uit hun eigen partij nu een dergelijke omwenteling, want dat is het, door ons wordt waargenomen, ons onmiddellijk de vraag stellen: in hoever is de toestand daarvoor rijp in ons eigen land? (...) wat is uw rechtsgrond, dan zeg ik: volgens de laatste verkiezingen, ik geef dat toe, zijn wij op het oogenblik misschien nog een minderheid in het land; maar wanneer gij de vraag stelt: wat geeft u het recht desnoods te grijpen naar de macht, dan antwoord ik u: de rechtsgrond is onze noodzakelijkheid en onze onmisbaarheid (...) Hiermede, Mijnheer de Voorzitter, meen ik voldoende nader te hebben verklaard wat ik in mijn eerste redevoering hier uitte. Ik meen te hebben

aangegeven, welke motieven en rechtsgronden wij hebben, wanneer wij de modern georganiseerde arbeiders oproepen om het werk eener staatkundige revolutie in Nederland te aanvaarden.’³¹

Met deze rede verklaart Troelstra in principe dat de toenmalige Tweede Kamer de macht moest overdragen aan de SDAP. De SDAP had echter geen meerderheid in de Tweede Kamer en ongeveer 22% van de kiesgerechtigden toentertijd had op de SDAP gestemd in de verkiezingen van 1918.³² Dit laat zien dat er geen overweldigende meerderheid was voor de SDAP in de Tweede Kamer, wat ook door andere Tweede Kamerleden gebruikt werd als argument tegen Troelstra.³³ Verder bestond er ook een discussie over wat de ideologische richting van de SDAP moest zijn. Binnen de SDAP was er een discussie of de tijd wel rijp was in Nederland voor een revolutie in november 1918 en er was daarnaast een fractie binnen de SDAP die de ideeën van een socialistische revolutie verwierpen.³⁴ De actie zorgde voor veel verbazing binnen de SDAP. Het was niet bekend bij de SDAP dat Troelstra deze rede zou geven. Troelstra heeft de rede uit eigen initiatief gegeven.

Desondanks riep Troelstra de revolutie uit en in zijn rede noemt hij expliciet de situatie in Duitsland. Troelstra hoopte dat matrozen en soldaten hetzelfde zouden doen in Nederland volgens de historici Blom en Stelling.³⁵ De werkomstandigheden van matrozen en soldaten werd door hen zelf als zeer slecht ondervonden.³⁶ Hier was zeker aanleiding voor. De neutraliteitspositie van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog was een moeilijke tijd voor Nederland. Er waren tekorten aan voedsel en andere basismiddelen en een invasie van zowel Duitsland of van de Entente, Frankrijk, Engeland en hun bondgenoten, lag altijd op de loer. Deze lastige positie gold zeker ook voor matrozen en soldaten die lange tijd weg waren van huis vanwege de mobilisatie en hiervoor weinig compensatie ontvingen.³⁷ Toch bleef de grote revolutie van Troelstra uit.

Er was geen sprake van grootschalige steun voor de socialistische revolutie in 1918. Dat wil niet zeggen dat er niks gebeurde naar aanleiding van de rede van Troelstra. Er werden verschillende soldatenraden opgericht naar Russisch voorbeeld. Daarnaast waren er op 13 november massale bijeenkomsten in steun voor Troelstra’s oproep tot revolutie. In Amsterdam liep deze echter slecht af. In de cavaleriekazerne aan de Sarphatistraat werden schoten gelost op demonstranten met twee

³¹TKSG, Kamerstukken 1918-1919, 322075, 12 november 1918,

Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000322075> (geraadpleegd op 18 maart 2021), p. 17.

³²Uitslag Tweede Kamerverkiezingen 1918,

Via: https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp1x0h/tweede_kamerverkiezingen_1918 (geraadpleegd op 18 maart 2021)

³³TKSG, Kamerstukken 1918-1919, 322075, 12 november 1918,

Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000322075> (geraadpleegd op 18 maart 2021), p. 17.

³⁴R.L. Blom en Th. Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland. Linkse soldaten, matrozen en hun organisaties tijdens de mobilisatie van '14-'18* (Amsterdam 2004), p. 27-29.

³⁵Blom en Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland*, p. 24.

³⁶Blom en Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland*, p. 26.

³⁷‘De situatie van matrozen’ *Het Anker*, (12 augustus 1916).

doden als gevolg.³⁸ Hierna was het momentum volledig uitgedoofd en werd er toen al gesproken van de vergissing van Troelstra, zoals te zien valt in de spotprent hieronder.

Afbeelding 3.1, J.S. Wijne, De vergissing van Troelstra.³⁹

Wat was echter de reactie van de Nederlandse regering? De Nederlandse regering reageerde geschrokken op de rede van Troelstra. Was er toen al sprake van een rode schrik? Er was in bepaalde mate sprake van een rode schrik. Mede omdat de inlichtingsdienst van Nederland, Generale Staf sectie 3, de situatie als zeer gevaarlijk achtte, vanwege de werkloosheid en de voedselsituatie in Nederland, wat bleek uit de dagboeken van het hoofd van de Nederlandse inlichtingsdienst GS III.⁴⁰ De Nederlandse regering positioneerde 'loyale' troepen op belangrijke en bestuurlijke locaties door heel Nederland. Ook werden lokale gemeentes aangemoedigd om burgermilities te vormen om de eventuele revolutie tegen te gaan.⁴¹ Een andere maatregel die genomen werd door de regering, die van belang is voor de vraagstelling van dit onderzoek, is dat het marinepersoneel werd ontwapend, omdat de kans dat het marinepersoneel zou muiten als zeer groot werd geacht door de marineleiding.⁴² We zien dus dat de Nederlandse regering de marine in 1918 al als een groot gevaar zag. Tot slot werden er ook verschillende hervormingen beloofd door de Nederlandse regering. Zo zou de demobilisatie versneld worden en de voedselsituatie verbeterd worden. Ook werden er concessies gedaan aan de vakbonden. Het recht op vereniging werd gegarandeerd voor leger en marinepersoneel en de vrijheid van meningsuiting werd ook uitgebreid voor soldaten en marinepersoneel.⁴³ Hierdoor is er echter niet volledig sprake van een rode schrik volgens de definitie

³⁸ Blom en Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland*, p. 29, 30.

³⁹ J.S. Wijne, *De vergissing van Troelstra* (Hilversum 1999).

Via: https://www.parlement.com/id/vhzpckjlgvz9/de_vergissing_van_troelstra_1918

⁴⁰ Blom en Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland*, p 31, 32.

⁴¹ Blom en Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland*, p. 32.

⁴² H.J. Scheffer, *November 1918, journaal van een revolutie die niet doorging* (Amsterdam 1968), p. 155, 156 en 173.

⁴³ Blom en Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland*, p. 33, 34.

van dit onderzoek, aangezien de toenmalige regering besloot om juist concessies te doen naar linkse bewegingen in plaats van een aanval te doen.

De munterij in Duitsland in Kiel en Wilhelmshaven in november 1918 en de revolutie, die ontstond als gevolg van de munterijen, hebben duidelijk Pieter Jelles Troelstra geïnspireerd. Ook hij dacht dat de situatie in Nederland rijp voor de socialistische revolutie was. Hierin had hij zich echter in vergist en grootschalige steun bleef beperkt in heel Nederland. Toch was de reactie van de regering serieus. Loyale soldaten werden gestationeerd op belangrijke plekken en het marinepersoneel werd ontwapend. De dreiging werd als extra groot gezien bij de Nederlandse marine omdat de revolutie in Duitsland ook bij de marine begonnen was. Echter blijkt dat de uiteindelijke houding van de regering verzoenend was ook de regering beseftte dat de situatie in Nederland gespannen was en dat er hervormingen nodig waren. Het is duidelijk dat de munterij in Duitsland Troelstra heeft geïnspireerd en dat de regering daarom ook een angst had voor de Nederlandse marine, die uit voorzorg werd ontwapend na de rede van Troelstra.

De reactie op de munterij op De Zeven Provinciën

Sommige Tweede Kamerleden benoemden ook dat de militaire bonden een gemixte loyaliteit hadden tijdens de rode week tijdens een debat over de munterij op de Zeven Provinciën. Zo zei kamerlid J.J.C. van Dijk van de Anti Revolutionaire Partij dat de bonden de kat uit de boom aan het kijken waren net zoals in de rode week van 1918.⁴⁴ De conclusie die hieruit getrokken wordt is dat de regering een grote associatie had met opstandig marinepersoneel en een potentiële linkse overname van de regering naar aanleiding van dit opstandige marinepersoneel. Er werd echter wel verzoenend gereageerd op de evenementen van de Rode week door de regering. Dit beeld is erg anders toen de munterij op De Zeven Provinciën begon.

De maatregelen die werden genomen naar aanleiding van de munterij op De Zeven Provinciën schetsen een ander beeld dan de maatregelen die de regering nam naar aanleiding van de Rode week van 1918. Een aantal maatregelen zijn al kort genoemd in dit onderzoek, zoals het verbieden van vakbonden onder het marinepersoneel en het ambtenaren verbod op leden van de SDAP. Er waren verscheidene redenen voor het kabinet Ruijs de Beerenbrouck III en het opvolgende kabinet Colijn II en het om deze keer strenger op te treden tegen bijvoorbeeld de SDAP en meer links-radicalen groepen. Verschillende leden van de CPH en de SDAP hadden hun steun uitgeroepen voor de muiters op De Zeven Provinciën. Zo zei Tweede Kamerlid IR CH. G. Cramer (SDAP) dat: 'de munterij

⁴⁴ TKSG, Kamerstukken 1932-1933, 50374, 8 maart 1933,
Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000050374> (geraadpleegd op 1 mei 2021), p. 19.

mij verduiveld veel genoeg doet'.⁴⁵ De SDAP was het echter niet eens met zijn uitspraken en Cramer werd daarom ook uit het partijbestuur gezet in maart 1933, naar aanleiding van zijn uitspraken.⁴⁶

Veel links radicale partijen gebruikten echter de mouterij op De Zeven Provinciën in hun verkiezingscampagnes. Zoals te zien is op afbeelding 3.2 op de volgende pagina. In deze afbeelding beschuldigd Henk Sneevliet van de Revolutionair Socialistische partij de Nederlandse regering van wandaden tegen de arbeidersklasse. Dit wakkerde de associatie tussen de mouterij en linksradicalisme aan.

Mede hierom werden naast de eerder genoemde maatregelen ook maatregelen genomen bij Defensie. Zo mocht defensiepersoneel niet meer lid zijn van de SDAP en mochten er ook geen protestacties meer worden georganiseerd. Verder zorgde minister van defensie L.N Deckers ervoor dat elke vorm van politieke betrokkenheid en organisatie verboden was naar aanleiding van de mouterij op De Zeven Provinciën.⁴⁷ Minister L.N. Deckers van defensie zag de SDAP als een revolutionaire partij die de mouterij op de Zeven Provinciën aanmoedigde. Zo zei minister Deckers in de Tweede Kamervergadering van 8 maart 1933:

'Dat komt nu juist, omdat den laatsten tijd de revolutionaire gezindheid van de S.D.A.P. duidelijker dan ooit is gebleken. Dat wordt nu weer ontkend, maar er zijn sociaaldemocraten, die dat minder stellig ontkennen, dan dat hier door interrupties gebeurt'.

Ook vond hij dat de militaire vakbonden onder sociaaldemocratische invloeden stonden en dat deze vakbonden tegen het belang van de regering werkten. Zo zei hij: 'Ik wil er op wijzen, dat de gestie van de CA.M.B.O.-bonden slechts zeer zijdelings is besproken en dan nog alleen in verband met de mouterij aan boord van De Zeven Provinciën. De geachte afgevaardigde heeft verklaard, en ik houd daarvan aantekening (...) De militaire verenigingen, aangesloten bij het CA.M.B.O., hebben er dus naar gestreefd om een machtspositie te gaan innemen tegenover de overheid, om zodoende de mannen van de zeemacht in de gelegenheid te stellen min of meer op voet van gelijkheid, maar in elk geval op voet van gelijkheid in sterkte, met de Overheid te spreken over allerlei belangen van de leden. Dat is een juiste positie voor een vakvereniging, maar een vakvereniging past naar mijn

⁴⁵ TKSG, Kamerstukken 1932-1933, 50361, 8 februari 1933,

Via: <https://zoek.officiëlebevestigingen.nl/0000050361> (geraadpleegd op 22 maart 2021), p. 17.

⁴⁶ Archief Internationaal instituut voor Sociale Geschiedenis, Archief SDAP, Verslag 39^e congres SDAP, inv.nr. 209,

Via: <https://search.iisg.amsterdam/Record/ARCH01292/ArchiveContentAndStructure#A9b40f18bba> (geraadpleegd op 1 maart 2021), p. 63, 64.

⁴⁷ Rijksoverheid, artikel 48 en 91, *Militaire Ambtenarenwet* (Den Haag 1931),

Via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001952/2019-01-01/> (geraadpleegd op 1 mei 2021).

overtuiging niet in de weermacht'.⁴⁸ Hier trekt minister Deckers een duidelijke lijn tussen de munitie en de SDAP. Ook zegt hij dat vakbonden niet thuis horen in defensie. Dit zijn aspecten van een rode schrik. Minister Deckers ziet de progressieve bewegingen van de militaire vakbonden als een gevaar op de status quo door te zeggen dat zij daar niet thuis horen.

De genomen maatregelen waren veel ingrijpender dan de rode week van 1918. Naar aanleiding van de rode week in 1918 reageerde de toenmalige regering juist verzoenend, terwijl we na de munitie juist het tegenovergestelde zien. De regering nam meer ingrijpende maatregelen tegen links Nederland. Juist omdat de regering een bredere associatie had met munitie en linksradicalisme. Vanwege de ervaringen met de Rode week van 1918 en de internationale context van munitie die voornamelijk links georiënteerd waren.

Afbeelding 3.2, Verkiezingsaffiche van de RSP, 1933.⁴⁹

Niet alleen defensie nam maatregelen, maar er werden ook beperkingen gelegd op linksgeoriënteerde pers en media. Omroepen zoals de VARA ondergingen meer controles dan voorheen van een speciale commissie, de radio-omroep-controle commissie, in opdracht van de regering in 1933 en 1934. Deze commissie beoordeelde scripts op potentiële revolutionaire en opruiende uitspraken. Daarnaast werd het ook verboden om De Internationale uit te zenden,

⁴⁸ TKSG, Kamerstukken 1932-1933, 50374, 8 maart 1933,

Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000050374> (geraadpleegd op 1 mei 2021), p. 11.

⁴⁹Verkiezingsaffiche van de RSP (1933),

Via: <https://anderetijden.nl/artikel/199/Henk-Sneevliet-legde-basis-voor-Chinese-Communistische-Partij-> (geraadpleegd op 10 april 2021).

vanwege de revolutionaire aard van het lied.⁵⁰ Dit toont wederom aan dat de angst voor linkse organisaties en symboliek aanzienlijk was. Dit zijn wederom aspecten die overeenkomen met de definitie van een rode schrik. Het is een duidelijke aanval op progressieve organisaties van de status quo.

Vanwege de schaal van dit onderzoek kunnen niet alle genomen maatregelen, die genomen werden naar aanleiding van de munterij op De Zeven Provinciën, in detail worden behandeld. Wel kan er geconcludeerd worden dat de maatregelen die genomen werden door de het kabinet Ruijs de Beerenbrouck III en kabinet Colijn-II ingrijpend waren. De genomen maatregelen traden hard op tegen de SDAP en andere linkse organisaties. Er werd een ambtenarenverbod ingesteld op leden van de SDAP en politieke acties mochten niet meer georganiseerd worden door ambtenaren zelf. Daarnaast werden er binnen het leger verschillende maatregelen genomen tegen de vermeende linkse dreiging die daarin heerste. Zo werden marine en soldatenbonden ontbonden en mocht defensiepersoneel geen lid zijn van bijvoorbeeld de SDAP. De regering beperkte verder ook de vrijheid van meningsuiting voor linkse omroepen en kranten om revolutionaire oproepen tegen te gaan. Dit toont aan dat de omvang van de angst die de regering had voor links Nederland in 1933 erg groot was geworden naar aanleiding van de munterij. Dit sluit aan bij de definitie van een rode schrik. De regering pleegde een aanval op de progressieve SDAP en de georganiseerde arbeid binnen Defensie.

De overheidsreactie van 1933 staat in groot contrast met het handelen van de regering ten tijde van de Rode week in november 1918. Hoewel de regering tijdens de vergissing van Troelstra de marine ontwapende en er delen van het leger op strategische locaties werden gestationeerd, werden er juist concessies gedaan richting links. Er was wel degelijk sprake van een angst voor een linkse revolutie, maar de Nederlandse regering begreep de grootschalige problemen die er toen speelden in Nederland, waaronder honger en een economische crisis vanwege de gewapende neutraliteit.

De regeringen Ruijs de Beerenbrouck III en Colijn-II grepen in 1933 echter hard in tegen links Nederland, ook al was de steun vanuit links voor de munterij beperkt tot de linksradicale partijen en een enkeling in de SDAP. De maatregelen waren een aanval op bewegingen die politieke hervormingen wilden invoeren zoals de SDAP en zijn gelieerde vakbonden. Daarom geven zij blijk van de rode schrik die er naar aanleiding van de munterij bestond.

⁵⁰ Rijksarchief, archief van de radioraad, inv.nr. 2.27.05, Verslag van de radioraad 1929 – 1933, (geraadpleegd op 10 april 2021), p. 95-97.

Conclusie

In conclusie, de mouterij op Hr. Ms. De Zeven Provinciën heeft duidelijk een rode schrik veroorzaakt. De toenmalige regeringen voerden een aanval uit op links progressieve bewegingen en organisaties uit. Deze rode schrik is echter niet alleen veroorzaakt door de mouterij zelf. De regeringen Ruijs de Beerenbrouck III en Colijn II lieten hun besluiten vormen door de bredere associatie die zij hadden met mouterijen die de mouterij op De Zeven Provinciën voorgingen. Deze waren namelijk links georiënteerd. Daarnaast moest de Nederlandse regering de marine preventief ontwapenen in 1918 omdat er grote steun was onder marinepersoneel voor Pieter Jelles Troelstra's oproep tot revolutie. Er was volgens de Nederlandse regering dus een verband tussen mouterijen en linkse revoluties, , wat tevens blijkt uit de geraadpleegde kamerstukken.

Er is aangetoond dat de genomen maatregelen buiten proportie waren. De muiters hadden vanaf het begin van de mouterij expliciet aangegeven dat er geen communistische neiging was onder het marinepersoneel op De Zeven Provinciën. Desondanks werd er hard ingegrepen door de Nederlandse regering tegen linkse partijen, tegen linkse vakbonden van de marine en tegen linkse organisaties. Hoewel linke partijen in Nederland de mouterij niet in eerste instantie veroordeelden en in sommige gevallen zelfs steunden, met als voorbeeld voornamelijk links radicale partijen en een paar leden van de SDAP, was er geen directe dreiging voor een links georiënteerde gewelddadige overname van de regering. Eerdere mouterijen die de gebeurtenissen op De Zeven Provinciën voorgingen, waren duidelijk links georiënteerd. Dit was het geval op de Potemkin in 1905 en bij de Oostenrijks-Hongaarse en Duitse marine in 1918. Hoewel de meeste deelnemers van deze mouterijen voornamelijk betere arbeidsomstandigheden wilden, was er in deze gevallen altijd een linksradicale groep die de leiding had. Echter lukte het alleen de Duitse muiters om een verandering van de status quo in stand te brengen.

Daarom was vooral de mouterij van de Duitse marine in Kiel en Wilhelmshaven een gebeurtenis die de Nederlandse regering in 1918 als een gevaar zag die zich ook in Nederland kon voltrekken. Dit bleek uit het dagboek van Van Woelderens, het hoofd van de veiligheidsdienst. Tevens staat ook vast dat in de rede van Pieter Jelles Troelstra, waarin hij opriep tot een machtsoverdracht naar de SDAP, dat hij verwees naar de Duitse mouterij en de situatie in Duitsland. Daarnaast stelden de veiligheidsdiensten vast dat er grote steun was voor Troelstra's oproep tot revolutie onder marinepersoneel. Mede daarom werd uit voorzorg de Nederlandse marine ontwapend in 1918. Deze angst voor opstandig marinepersoneel en de associatie met linkse revoluties is terug te zien in het handelen van de regering wat blijkt uit opmerkingen van Tweede Kamerleden en de minister van Defensie L.N Deckers in 1933.

Daarom stelt deze scriptie dat de bestaande literatuur, met name het werk van Blom, op dit vlak tekortschiet, aangezien ze de bredere context van de mouterijen mist. Bijna alle grote mouterijen waren links georiënteerd en de enige serieuze oproep in Nederland tot revolutie werd gedaan naar aanleiding van de Duitse mouterijen. Deze associatie heeft Blom echter niet gemaakt. Het boek van Blom geeft een heel gedetailleerd verslag van de mouterij op De Zeven Provinciën, maar het kaart nergens eerdere mouterijen aan, waardoor het de bredere context overduidelijk overslaat. Als Blom had erkend dat de meeste mouterijen die de mouterij op De Zeven Provinciën voorgingen links georiënteerd waren had Blom een bredere verklaring kunnen geven voor het handelen van de regeringen Ruijs de Beerenbrouck III en Colijn II. Deze kans heeft Blom echter gemist. Het boek van Blom dient louter als een beschrijving van de gebeurtenissen van de mouterij op De Zeven Provinciën.

Toch heeft deze scriptie bepaalde aspecten onderbelicht moeten laten. Zo zijn de gevolgen van de mouterij op de koloniale politiek niet besproken. Dit heeft mede te maken met de toegankelijkheid van Indonesische bronnen, maar ook de beperkingen van de schaal van dit onderzoek. De koloniale politiek is daarnaast een onderwerp apart. Nederlands-Indië had een lokaal koloniaal bestuur dat voornamelijk lokaal zijn interne zaken regelde.⁵¹ De gevolgen van de mouterij op de Zeven Provinciën in Nederlands-Indië zijn daarom een eigen onderzoek waardig.

Een ander vlak waar deze scriptie tekortschiet is dat het niet kijkt naar het verdere verloop van de gevolgen van de mouterij op De Zeven Provinciën. Dit is mede omdat de Nederlandse politieke geschiedenis zich in het verdere verloop van de jaren dertig van de vorige eeuw zich meer richt op de verhoogde spanningen in de wereld en de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog. Daarentegen zou de Nederlandse herinnering van de mouterij op De Zeven Provinciën in de context van de Koude Oorlog kunnen worden geplaatst, om zo de bredere lijn van de angst voor communisme te kunnen aantonen. Dit is echter een totaal ander vraagstuk. Dit onderzoek heeft niet gekeken naar de grotere lijnen in de Nederlandse politiek die voortduren na 1940. Wat echter wel is aangetoond is dat de Nederlandse regering een irrationele angst voor links Nederland had naar aanleiding van de mouterij op De Zeven Provinciën en dat er sprake was van een rode schrik in Nederland in 1933 en 1934.

⁵¹ C. Frasseur, 'Een koloniale paradox, De Nederlandse expansie in de Indonesische archipel in het midden van de negentiende eeuw (1830-1870)', *Tijdschrift voor geschiedenis* 92 (Amsterdam 1994) p. 162-186, aldaar, p. 169.

Bibliografie

Lijst van primaire bronnen

Periodieken

'De betuiging van trouw en aanhankelijkheid', *Het Vaderland*, (8 februari 1933).

'De situatie van matrozen' *Het Anker*, (12 augustus 1916).

'Indonesië vrij', *De tribune*, (8 februari 1933).

Archiefstukken

Archief Internationaal instituut voor Sociale Geschiedenis, Archief SDAP, Verslag 39e congres SDAP, inv.nr. 209,

Via: <https://search.iisg.amsterdam/Record/ARCH01292/ArchiveContentAndStructure#A9b40f18bba>

Rijksarchief, archief van de radioraad, inv.nr. 2.27.05, Verslag van de radioraad 1929 – 1933.

Niet gedrukte bronnen

Tweede Kamer der Staten Generaal, Kamerstukken 1918-1919, 322075, 12 november 1918,

Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000322075>

PDC, Uitslag Tweede Kamerverkiezingen 1918.

Via: https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp1x0h/tweede_kamerverkiezingen_1918

Rijksoverheid, artikel 48 en 91, *Militaire Ambtenarenwet* (Den Haag 1931),

Via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001952/2019-01-01/>

TKSG, Kamerstukken 1932-1933, 50361, 8 februari 1933,

Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000050361>

TKSG, Kamerstukken 1932-1933, 50374, 8 maart 1933,

Via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000050374>

Afbeeldingen

Hahn Jr, Albert., 'Christelijke gezagshandhaving', *De notenkraaker* (1933).

Verkiezingsaffiche van de RSP (1933),

Via: <https://anderetijden.nl/artikel/199/Henk-Sneevliet-legde-basis-voor-Chinese-Communistische-Partij->

Wijne, J.S., *De vergissing van Troelstra*, (Hilversum 1999),

Via: https://www.parlement.com/id/vhzpckjlgvz9/de_vergissing_van_troelstra_1918

Lijst van secundaire bronnen.

Algemene Rijksdrukkerij, *De Onregelheden bij de Koninklijke Marine in den aanvang van 1933* (Den Haag 1934).

Bell, Christopher M., Bruce A. Elleman, *Naval Mutinies of the Twentieth Century: An International Perspective* (Portland 2003).

Blom, J.C.H., *De muiterij op de Zeven Provinciën, reacties en gevolgen in Nederland* (Amsterdam 1975).

Blom, R.L., Th. Stelling, *Niet voor God en niet voor het Vaderland. Linkse soldaten, matrozen en hun organisaties tijdens de mobilisatie van '14-'18* (Amsterdam 2004).

Boshart, Maud, *De muiterij op De Zeven Provinciën* (Amsterdam 1978).

Frasseur, C., 'Een koloniale paradox, De Nederlandse expansie in de Indonesische archipel in het midden van de negentiende eeuw (1830-1870)', *Tijdschrift voor geschiedenis* 92 (Amsterdam 1994) p. 162-186

Guttridge, Leonard F., *Mutiny: A History of Naval Insurrection* (Annapolis 1992).

Mollema, J.C., *Rondom de muiterij op "De Zeven Provinciën"* (Haarlem 1934).

Scheffer, H.J., *November 1918, journaal van een revolutie die niet doorging* (Amsterdam 1968).

Schmidt, Regin, *Red Scare: FBI and the Origins of Anticommunism in the United States, 1919–1943* (Kopenhagen 2000).

Smith, Leonard V., 'Reviewed Work: Mutiny: A History of Naval Insurrection. by Leonard F. Guttridge', *The Journal of Military History* 58:3 (Lexington 1994) p. 523-524.

Wiecek, William M., 'The Legal Foundations of Domestic Anticommunism: The Background of Dennis v. United States', *Supreme Court Review* (Washington D.C 2001), p. 375–434.

